

A HITBIZOMÁNY.

A múlt század egyik legmutatósabb birtokpolitikai öröksége, amellyel Deák Ferenc és Kossuth Lajos óta minden neves politikus és közgazda foglalkozott, ismét aktuálissá lett. Mindaz a romantika, amely egy Esterházy vagy Festetich majoreskó ragyogását s az elszegényedett harmadági rokon küzdelmeit a fegyelmezettebb és tanultabb közvéleményben is körülvette, felelevenedik a hitbizomány reformjának hírére s a szabadelvű gazdasági kornak légüres térben konstruált összes argumentumai elő fognak kerülni rég megpenészedett föliánsokról, hogy ezt a reformot, mint a negyvennyolcas nagy alkotások utolsó ígérését tető alá juttassák. Éppen ezért érezzük szükségességét annak, hogy ezzel a kérdéssel a tudomány pártatlan fórumán foglalkozzunk.

Hogy mi a hitbizomány, annak fogalmi meghatározásán épp úgy túl vannak e szemle olvasói, mint a vele foglalkozó hazai és külföldi irodalmon, A kérdés lényege nem is a megkötöttség elvi szempontjai, mint inkább a hitbizomány gyakorlati hatása a közgazdasági és társadalmi életben. Hiszen ma, amidőn a földbirtok-reform kisajátítási eljárás nélkül százezer holdakat szed el a nagy- és középbirtok területéből — tekintet nélkül arra, hogy kötött vagy szabad forgalmú-e, — ma amidőn a vitézi telkekben, sőt a földbirtokreform juttatott földjeiben is új megkötéseket statuálunk, nem lehet olyan jelentősége ennek az intézménynek, mint a szerződés-szabadság s a magántulajdon érintetlenségének szabadelvű korszakában, amikor a szabad rendelkezés minden korlátozása súlyos elvi kritika tárgya volt. Most csak két szempont lehet döntő: gazdaságilag racionális-e a hitbizomány általában és a magyar hitbizomány speciálisan, és szociális szempontból nem tehertétele-e az országnak ez a rendi intézmény.

Mielőtt a kérdés lényegére térnénk, egy téves kiindulópontot kell tisztáznunk, azt, mintha a magyar rendi hitbizomány a család fényének fentartását célozta volna. Csak látszólag teoretikus ez a bevezetés, hiszen sok praktikum fűződik hozzá.

A magyar hitbizományok két kategóriába oszthatók: a 48 előtti ősi és a 48 után alakított hitbizományokra. Az utóbbiaknál talán egy kissé erőltetett magyarázattal alkalmazható a család fenyének fentartására vonatkozó teória, lényegben pedig gondos családapák fiaik tékozlása ellen kívántak ezen rendi intézmény segítségével védekezni, bár egy időben szinte divat volt — sí ez a liberalizmus virágzása kora — Magyarországon hitbizományt alapítani, mert ez a főnemesség körében is az előkelőségnek újabb választóvonalát teremtette meg. Az igazán ősi, az 1687. évi IX. t.-c. alapján 1848-ig létesített hitbizomány elsősorban politikai intézmény volt s ezt a szempontot a magyar hitbizományi kérdés oly kiváló specialistája, mint Sebess Dénes, sem mérlegeli egészen. 1848-ig a politizálás nem volt olyan veszélytelen foglalkozás, mint manapság. Ma a kormány letöri az ellenzék, vagy a győztes ellenzék kiszoríthatja a politikai állásokból a bukott kormány híveit. 1848 előtt az abszolút uralom a kormány tetteinek bírálatában is gyakorta felségsértést látott, illetve ezt magyarázta bele, ennek büntetése pedig fej- és jószágvesztés volt. A középkor szolidáris világfelfogása a fej vesztést a család férfi, esetleg női leszármazóira is kiterjesztette, egész hetedízig. Nádori családok pusztultak így ki, még az oldalági rokonok is elvesztvén nemességüket és birtokaikat. A Habsburgok alatt a fej vesztés személyes büntetés lett, a jószágvesztés azonban az egész családot sújtotta. És ez a büntetés elég gyakori volt. Aki ma a király kegyében sütkérezett, nem lehetett biztos abban, hogy unokái nem fognak-e koldusbotra jutni, fainak kuruckodása miatt. Ezzel a veszedelemmel szemben a közép-nemesség úgy védekezett, hogy bölcsen megosztotta a családtagok között a kuruc és labanc szerepet. Viszont a főnemességnek kiváló politikai szolgálatokat teljesített része jutalmul nem csupán donációt, *de az utódokra is kiterjedő jószágbiztosítást kért és nyert a hitbizomány intézményében.* Ez az 1687. évi IX. t.-c. rációja, Bizonyosága pedig ennek az a körülmény, hogy a székelyföldön, amelyen, mint megszállás címén a nemzetségek által birtokolt területen visszaháramlás és így királyi donáció sem volt, hitbizományok létesítésére hatalmas s az udvarnál is kedves családok sem törekedtek. A Thurzó György által 1615-ben létesített árvái hitbizomány, amelyről lentebb még néhány szó fog esni, ez alól a szabály alól kivétel, mert ez, amint Sebess is (Adatok a magyar hitbizományi jog reformjához. Magyar Gazdák Szemléje, 1910). kifejti, nem a spanyol, tehát udvari elgondolás szerint konstruált hitbizo-

mány, hanem a *családi vagyoni gazdasági összetartását célozta*, a Thurzó családdal közel rokonságban levő Fugger család vagyoni-kezelési és öröklési szabályai szerint.

Mihelyt a család fényének, pozíciójának elvi álláspontja elesik, a vagyoni összetartásának gazdasági elve kell, hogy konkrétabb célt, biztosabb alapot adjon a hitbizomány rendszerére alá. Közérdek-e az, hogy a birtokkezelésben évszázados stabilitás mutatkozzék? Minden gazdasághoz értő és a falusi társadalom életét ismerő, erre a kérdésre csak igennel felelhet. A tulajdonosváltozás egy-egy nagyobb uradalomnál a falu életében annyit jelent, mint a kormányváltozás a főispáni karban. Sokszor évtizedes, sőt évszázados kapcsolatok szakadnak szét, hiszen nemcsak hitbizományok, de cseléd-dinasztiák is vannak, nemcsak a középbirtokos osztály regrutálódik a kötött birtok gazdatisztjeiből, de a kisgazdaosztály is az uradalmi cselédségből. Az új uraság új embereket hoz s egy-egy gazdasági reform szépen indult társadalmi hullámzást akaszt meg és sok családot foszt meg egzisztenciájától. Törekvő munkások, létért küzdő kisgazdák siratják a földesúrváltozásokat.

Igaz, hogy más az ország és más a falu látóköre és más az egyik és más a másik vezetőszerpontja. Az agrárpolitikának vannak a helyi kívánalmakon felülemelkedő megállapításai, ilyen pl. hogy a különböző birtokkategóriák megfelelő arányban kell, hogy legyenek egymáshoz, különben a termelés érdeke, vagy a társadalmi béke veszélyben forog. Ilyen általános érvényű megállapítás az is, hogy bizonyos művelési ágak a nagy, mások a kisüzem racionális működési körébe tartoznak. Az egyes községek kötött birtokainak arányszáma helyett, amely statisztikailag alig értékelhető, azt kell vizsgálnunk, hogy országosan milyen terjedelmű a hitbizományi birtok, mily művelési ágakra támaszkodik és szociális szempontból minő nyomást gyakorol az ország felfelé törekvő kisbirtokos és munkás osztályára.

A vonatkozó statisztikai megállapítások elég kevés kérdésre adnak feleletet, de már ezekből is tisztázható, hogy az országcsontkítás a hitbizományokat sokkal súlyosabban érintette, mint a szabad nagybirtokot. 2,329,206 hold hitbizományi birtokból Csonka-magyarország területén a statisztikai hivatal által 1925-ben kiadott Gazdacímár adatai szerint mindössze 984,068 hold maradt meg, amely 58 hitbizomány között a következőképen oszlik meg:

1000 holdon alul	3	4 községben
1000— 5000 holdig	15	58

5000—10,000	„	19	79 községben
10—50,000	„	18	216
50—100,000	„	2	38
100,000 holdon felül		1	158

Egy-egy hitbizományra esik, minit átlagterület, kerekszámban 17,000 hold, szemben Nagy Magyarország átlagos hitbizományi területével, 25,000 holddal. De ez a kép is csalóka, mert ha az 50,000 holdon felüli három mammoth hitbizomány (Herceg Esterházy 221,451; Hg. Festetich 96,128 és Pallavicini örgróf 56,347 hold) birtokterületét, összesen 373,926 holdat levonjuk, 55 hitbizomány átlagos területe csak 11,000 hold lesz, alig valamivel több, mint amiben Nagy Magyarország közvéleménye a hitbizomány szántóföldi területének maximumát látta és ha a 10,000 holdon aluli hitbizományokat vesszük számításba, ez az átlagos terület 4927 holdra csökken, tehát a magyar hitbizományok túlnyomó részének átlagos területe nem haladja meg túlságosan a porosz hitbizományi birtok átlagos területét, pedig ott az intenzívebb kezelés mellett a kisebb birtokkategóriák aránylag nagyobb gazdasági erőt képviselnek.

De ezek a nyers adatok még korántsem adnak tiszta képet a magyar hitbizományok gazdasági jelentőségéről. Számot kell vetni azzal, hogy bizonyos művelési ágak csak nagy üzemekben racionálisak: legelő, erdő, nádas nem a kisüzem számára való, nem is szólva a földadó alá nem eső területről, mely utóbbi inkább tehertétel, pedig a hitbizományi birtokok területének több, mint 6%-a. Ha ezeket, a kisüzemben racionálisan alig művelhető területeket levonjuk, arra a meglepő eredményre jutunk, hogy a magyar hitbizományok földjének csupán kisebbik fele (487,761 hold) alkalmas kisüzemi művelésre, míg a nagyobbik rész (496,307 hold) az erdő (316,673 hold) és a legelő (114,375 hold) szükségszerűig nagy üzemi kezelést kíván s mindkét kategóriánál a hitbizományi megkötöttség nemcsak nem veszély, de határozott nyereség az ország gazdasági érdekeire nézve. A Trianon által okozott katasztrofális erdőcsonkítást kénytelenek vagyunk óriási befektetést kívánó új erdősítéssel enyhíteni, a kötött birtok erdője nélkül még elkezdeni se tudnánk az akciót. Ugyanígy vagyunk a legelőterületek konzerválásával is. Ha mármost a hitbizományok átlagterületét csupán a kisüzemben is racionálisan hasznosítható részek alapján állapítjuk meg, úgy az átlag a mammothhitbizományokat is beszámítva, mindössze 8400 hold, előbbieket leszámításával pedig kb. 5800 hold. A 10,000 holdon aluli hitbizományok szántóföldi (+ kert, szőlő,

rét) átlagterülete körülbelül 2900 hold, ami 500 holddal marad alatta a poszsz átlagnak.

De az a nyomás, amit a magyar hitbizományok a birtokmegoszlásra gyakorolnak, még így sem mérhető pontosan. Eltekintve attól, hogy világos képet csak a kataszteri tiszta jövedelem és nem a nyers birtokterület ad, a statisztika kimutatása szerint a hitbizományi birtokokból 393,809 hold bérebe volt adva s ebből 254,970 hold a szántó és 34,182 hold a rét. Ötvennyolc hitbizomány közül mindössze 15 volt teljesen saját kezelésben, de hogy ezek közül is hány adott feles és harmados kukorica és burgonyaföldet és szénakaszálást a kisgazdáknak és munkásoknak, azt semmiféle statisztikából megállapítani nem lehet. Sajnos a statisztika abban a tekintetben hézagos, hogy a bérbeadott hitbizományi területekből mennyi a kisbérlet. Köztudomás szerint azonban a legnagyobb hitbizomány, a Hg. Esterházyé, tekintélyes százalékban kisbérlet. De ha a bérlet kérdését teljesen figyelmen kívül hagyjuk, akkor is meg kell állapítanunk, hogy a hitbizományi birtokok kötöttsége a birtokmegoszlás szociális szempontjából ma már korántsem olyan súlyú probléma, mint a háború előtt. Ma tehát sem a megkötöttség elvi akadálya, sem az egészségtelen birtokmegoszlás praktikuma nem fűződik a hitbizomány intézményéhez.

II.

Ha a magyar hitbizomány kérdése szociális szempontból mégis megoldásra vár, ez többé nem az alsóbb földműves rétegek, hanem kizárólag a várományosok ügye. Ma a földbirtokreformnak nem akadálya többé a hitbizomány, ezzel szemben a gazdasági közigazgatás generális tendenciája a szabad birtokforgalom olyatén korlátozása, hogy minél több kisebb birtokegység maradjon a tulajdonos családjának a kezén: a homestead, a törzsöröklés, a telepes birtok, a vitézi birtok mind ezt igazolják. Az állam a nagy háborút követő gazdasági krízisek nyomán mindinkább az organizált gazdasági élet rendszere felé halad s ezen az úton, mint értékes elemet állítja a gazdálkodó egyén helyébe a szövetkezetet és a gazdálkodó családot, amely a birtokkezelésben sokkal maradandóbb tényező, mint az egyén. Hogy az utódállamok közül Csehszlovákia a várományosok között szétosztotta, Románia földbirtokreformjával devastálta és Jugoszlávia sekvestrum alá vette a hitbizományokat, ez inkább nemzetiségi, mint gazdasági birtokpolitika volt, ez inkább az intézmény mellett, mint ellene szól magyar szempontból.

Olyan reformról tehát szó sem lehet nálunk, hogy a törvényhozás az intézményt magát megszüntesse és a hitbizományi a jelenlegi birtokosnak vagy leszármazottainak átadja szabad birtok gyanánt. A reform, igazi reform kell, hogy legyen, megőrzése magának a birtokot konzerváló intézmény lényegének, kiküszöbölése ellenben mindannak, ami ezt a célt veszélyezteti, ősi intézményeinkből úgyis *eleget* áldoztunk már fel külföldi jelszavakért.

A magyar hitbizomány első és legnagyobb veszedelme túlságos terjedelme. De ez nem szociális, hanem gazdasági veszedelem. Békeidőben, rendezett hitelviszonyok, biztos piac mellett ez korántsem volt akkora teher, mint ma, amikor minden nagybirtok hitelhiánnyal küzd s amikor a külföldi piacokért, az értékesítés lehetőségeért mind erősebb versenyt vívnak az agrárországok. Az a hitbizomány, amelyet haszonélvezője vezetni nem tud, az a hitbizomány, amely magát forgatókével, sőt a konjunktúrákhoz mérten újabb gazdasági kezdeményezésekhez szükséges beruházási tőkével méltányos áron ellátni nem tudja, alapjában beteg s a haszonélvező a megkötöttséget hóhérkötélnek érzi, amely őt szabad mozgásában akadályozza. Mert nemcsak cukorból szánutakat készítő, Rembrandt képeket ruhának szabató majoreskókra kell gondolnunk, hanem azokra a boldogtalan hitbizományosokra is, akik kénytelenek 10%-ra felvett pénzből fizetni cselédek konvencióját s akik kastélyaikba visszavonulva az önkéntes száműzés kenyerét eszik, hogy egy-egy katasztrófálisan rossz termés következményeitől szabaduljanak. Igaz, hogy a bérlettel néha tudtak segíteni magukon, de ennek is lejárt a konjunktúrája, számtalan nagybirtokos anyagi romlását okozta bérelőjének vagyonszünetesége s ez alól a különböző kötött birtokok tulajdonosai sem kivételek. A rossz bérlet, különösen, ha hosszabb ideg változhatatlan feltételű, sokkal terheesebb a birtok állagára nézve, mintha annak egy része eladatik s abból a megmaradó rész tisztességesen beinstruáltatnék. A hitbizományi reform tehát, felfogásom szerint, ép úgy, mint minden birtokreform, elsősorban nem tulajdonjogi, de hitelreform. Ezt hét évvel ezelőtt hasztalan hangsúlyoztam a birtokreformnál. Akkor mentségül szolgálhatott a sürgősség, ma ez a szempont elcsúszott.

A hitbizományi gazdálkodás nyers és nettó eredményei statisztikailag nem tisztázottak. Empirikus tapasztalataimnak eredménye azonban, hogy a reformnak legelső sorban a tőkehiányon kell segítenie. Ezért tartanám szükségesnek egy Országos Hitbizományi Pénztár felállítását, amelybe a hitbizományok-

ból a földbirtokreform által lecsatolt területeknek vételára volna befizetendő. Ezenkívül törvényhozásilag meg kellene engedni, hogy a hitbizományosok síkföldi területüknek 20—25%-át eladhassák s ez összeg is az országos hitbizományi pénztárba volna befizetendő, amely azután a jelentéktelen kezelési költségek levonásával kamatmentesen, vagy nagyon mérsékelt kamatra kölcsönadná azt elsősorban a birtokot eladó hitbizományoknak, másodsorban, a Nemzeti Bank kamatlába szerint, más hitbizományosoknak szigorúan ellenőrizendő beruházási, tehermentesítési, szóval gazdasági célokra. Ugyancsak ez a pénztár szerepelne mint tanulmányi, pályakezdesi pénztár elsősorban a hitbizományos másod- és harmadszülött fiai és kiházásítási pénztár gyanánt a leányok részére. Ebbe a pénztárba lehetne minden olyan esetben, amikor a hitbizomány távolabbi ágra megy át, a hitbizomány értékének, távolsági fok szerint 10—50%-át kötelezőleg befizettetni a hitbizományos leánygyermekéi és leszármazói javára. A hitbizományi pénztár a befizetéseket in natura is elfogadhatná, de *mindig csak erdőbirtokban*, amelynek kezelése, ellenőrzése könnyebb és az állag és a termény értékesítése sem jár túlságos kockázattal. A hitbizományi pénztár a neki befizetett összegeket — okulva az inflációs idők szomorú tapasztalatain — amikor a pupilláris biztonságú elhelyezések is devalválódtak és a készpénz, a hitbizományhoz hasonló alapok és letétek elvesztek, 20—25%-ig tarthatná készpénzben, a többit köteles lenne Nemzeti Bank-részvényekbe fektetni, vagy azon erdőbirtokot vásárolni, elsősorban kötött területekből. A kikölcsönzések is a Nemzeti Bank részvényeiben történének, vagy meghatározott aranyértékben,

A hitbizományi pénztár ügykezelésében lehetne elsősorban azokat az elveket megvalósítani, amelyeket Sebess Dénes az árva-megyei hitbizomány jogrendszere alapján az összes hitbizományok tulajdonjogi reformjánál megfontolásra ajánl, amiknek magam is híve vagyok az újonnan alapítandó hitbizományokat illetőleg, de amelyek átültetését az 1687. évi IX. t.-c. alapján létesített hitbizományoknál, a haszonélvező hitbizományos ellenkező akaratával szemben nem tartanám célszerűnek keresztülerőszakolni.

A hitbizományi pénztárnak részvényese volna nemcsak minden hitbizományos, de minden várományos is. A résztvétel joga, mint a porosz Landschaftoknál, részint a birtok, illetve a befizetett tőke, másrészt a családhoz való tartozás alapján, állapíttatnék meg. A várományosok maguk közül együttesen választanák a felügyelő-

bizottságot, a hitbizományosok pedig az igazgatóságot. A *pénzkezelést* a Magyar Földhitelintézet, vagy más altruista intézet láthatná el, természetesen ügyköre csupán administratív lenne és minimális költségű. A hitbizományi pénztár esetleges jövedelméből a hitbizományos családok elszegényedett tagjai kapnának járadékot a befizetések és a hitbizomány alapítójától való leszármazás távolsági foka szerint. Hogy a törvény ilyen befizetésekre a jelenlegi hitbizományosokat az esetben, ha leszármazó várományos van, mily mértékben kényszeríti, vagy egyáltalán kényszeríti-e, azt nyílt kérdésnek hagyom. Ennél tovább menni a hitbizományok jelen élvezőivel szemben ez idő szerint nem indokolt, ha csak ők ezt önként nem vállalják.

Másként alakul a helyzet az új hitbizomány oknál. És pedig ne gondoljuk, hogy ma csupán a Tisza István gróf által ajánlott középhitbizományok alapításáról lehet szó, hanem a régiekből alapítandó új hitbizományokról is.

A hitbizomány reformjának szerintem leglényegesebb része az volna, hogy a jelenlegi haszonélvezőknek jog adassék arra, hogy hitbizományaikat leszármazóik javára több önálló hitbizományra bonthassák fel. Ezen új hitbizomány létesítésének első föltétele lenne, hogy minden új hitbizomány önálló uradalom legyen, tehát zárt gazdasági egység, lakóházzal, gazdasági épületekkel. Terjedelme pedig legalább akkora, hogy a hitbizományos maga gazdatiszti teendőket végezni kénytelen ne legyen, hanem az irányítás, vezetés mellett ideje maradjon tudományos, politikai, vagy társadalmi nobile officiumok viselésére is. Kihaszználám e tekintetben a gróf Tisza István által adott latitudót, laki a hitbizomány ok határköveit 600—8000 forint földadó között helyezte él (Agrárius kérdésről. Budapesti Szemle, 1887. évi.), mert a reformált hitbizomány rendszerébe két különböző jogi szervezetet kívánnék bekapcsolni: a nagy és középhitbizományokét.

Azt, hogy a jelenlegi hitbizományos apró hitbizomány okra bontsa szét kötött birtokát, semmi módon nem helyeselném. Legalább 5000 hold jó minőségű föld kell ahhoz, hogy egy teljes értékű, úgy gazdasági erőt reprezentáló, mint a család szociális helyzetét állandóan biztosító hitbizomány keletkezzék. Ahol ez az átlagos terület, mint többszörös az osztandó birtokban, nincs meg, de a hitbizományos mégis segíteni akar gyermekein, vagy mert fűgyermek hiányában a birtok távolabbi ágra szállana, vagy mert gyermekeiről egyformán akar gondoskodni, ott megengedném a

hitbizomány meghatározott százalékanak értékesítését s ez összegnek az illetők javára az Orsz. Hitbizományi pénztárba kvázi pénz-hitbizomány gyanánt való befizetését a fõnt ismertetett módon, oly megkötéssel, hogy a befizetés összegét a hitbizományos kölcsönvehesse ugyan, de a jövedelem a másod- stb. szülött vagy leánygyermeké és leszármazottáiké. A Sebess Dénes által propagált módszerrel is élhet a hitbizományos, t. i. ha hátbizományát a Thurzó—Fugger-féle vagyonkezelés rendszerének jogi alapjára viszi át. Jogot adnék ugyanis minden, legalább 5000 kat. hold jóminőségû szántófölddel rendelkező hitbizományosnak, hogy az egyéni öröklési renddel szemben a kollektív birtoklásra térhessen át. Az egyéni jogutódlást az egységes kezelés pótolná, az oszt-hatatlan vagyon várományosai (akikhez a jelenlegi hitbizományos leánygyermekét is hozzá kellene számítani) ágak szerinti szavazással választanák a vagyonkormányzót és a vagyonkezelőségi tanácsot. Vagyonkormányzónak első ízben a jelenlegi hitbizományos a várományost is kijelölhetné, aki azután életfogytiglan kezelné a birtokot, de a választott családi-tanácsnak sokkal több beleszólást kell engedni a birtokkezelésbe, mint ma, annyal is inkább, mert a birtok jövedelmének élvezete az egész családot illetné, természetesen nem egyforma arányban, hanem az alapítótól, illetve a reformálótól való leszármazás távolsági foka szerint. Ez a gondolat ugyanaz alapján, mint a hitbizományi pénztáré, de a család maga kezeli a vagyonkomplexumot, nem más hitbizományos családokkal együtt.

Vegyünk egy példát: X hitbizományosnak van 10,000 hold birtoka és 3 gyermeke, akik közül egy leány. A reform szerint alapíthatna két hitbizományi, vagy X holdat másodszülett fia és leánya javára eladhatna a hitbizományi pénztárnak. Mivel azonban csak egyetlen kastélya és talán egy Vadászlaka van s a birtok önálló gazdasági egységekre racionálisan felbontható nem volna, ehelyett akként tesz osztályt, hogy a tulajdonképeni várományost nevezi meg vagyonkormányzónak, többi gyermekei pedig a tanácsban foglalnak helyet. A jövedelem felosztásának kulcsát is jogában áll első ízben meghatározni pl. úgy, hogy a várományos a hitbizomány tiszta jövedelmének 50%-át kapja, a többi testvérek pedig a további 50%-on osztozzanak. A következő generációban az így megállapított arány megmarad s ugyanezen arány szerint gyakorolják szavazat jogukat a választásoknál is. Ha egy ág kihal, úgy arány joguk szétosztásánál szintén ez lenne a kulcs. Lehet az arányszám meg-

állapításánál még erősebben is megkötni a hitbizományost: a német törzsörökös pl. a lakóházat, és a birtok hozadéki értékének $\frac{1}{3}$ -át kapja előnyösítés gyanánt s a megmaradó $\frac{2}{3}$ rész jövedelmén egyenlő arányban osztozik testvéreivel. Ezt a rendszert Németországban az élet kipróbálta.

Nehezebb kérdés az, amikor a hitbizományosnak csak leánygyermek van, vagy a várományosról is valószínűleg távolabbi ágra szállana a hitbizomány. Ilyen esetben egyenesen előmozdítanám a főnti típusú hitbizomány létesítését, úgyhogy a várományost jelöl-ném meg vagyongormányzónak, de a leánygyermeknek, valamint a távolabbi ágak leszármazottainak részesedést és szavazati jogot biztosítanék a családi kondominiumban. Ez esetben okvetlenül ajánlatos a törzsöröklés részesedési kulcsmegállapítását zsinórmértékül venni. Közéhitbizományoknál ez a rendszer nem alkalmazható, mert ez nem bírja el az osztást. Itt csak a hitbizományi pénztár főnt ismertetett közbejöttével lehet segíteni a másodszületteken és leányokon. Egyébként ez a típus a tisztí vitézi telkek jogi rendszerében teljesen adva van, per analógiám, nagyon jól alkalmazhatók azok szabályai. A vitézi telkek mintájára homestead-szerű, törzsörökös jellegű kisbirtokok alapítása is indokolt és kívánatos volna, mert a magyar kisbirtokososztály proletarizálódásának ép oly hatályos eszköze nálunk a reálosztás, mint Németországban s ezért nem tud nálunk a kisbirtokos osztályból a termelési reformok révén oly gyorsan és maradandóan kiemelkedni egy közép-birtokos osztály, mint Westfáliában s ezért nem képezi a kisbirtok oly mértékben hátvédét a magyar lateiner osztálynak és kézműiparnak, mint Németország törzsöröklési jogszokással élő vidékein.

Új — tehát nem a régiek felbontásából keletkező — hitbizományok alapításának engedélyezését — típusok szerint — különböző hatóságokra bízám. A teljes hitbizományokét a kúriára, a csupán homestead jellegű kis- és közéhitbizományokat a földművelési miniszterre, vagy az O. F. B. likvidálása után megmaradó földbirtokbíróságra. Hiszen a törvénynek magának kell az engedélyezés precíz feltételeit tartalmaznia, többé nem privilégiumról, de általános érvényű rendelkezések betartásáról van szó, amelyeknek tárgyi elbírálása könnyű.

Az új hitbizomány alapításának jogát nem nemeseknek is megadnám, de szigorúan megkívnám, hogy a család generációkon át gazda lett légyen, mert a reform célja nem csupán a stabilitás, de a megfelelő kezelés is, amelynek a stabilitás csupán egyik eleme.

Ellenben szigorúan megvizsgálnám, hogy az alapítandó hitbizomány milyen vidéken fekszik s ha ott a kötött birtok az országos átlagot meghaladja, a hitbizomány nem engedélyezhető. Az új hitbizomány zárt gazdasági egység legyen, lakóházzal, gazdasági épületekkel felszerelve, kellőképen beinstruálva. Csak saját kezelésben vagy kollektív kisbériében hasznosítható.

Meg kell határozni azt is, hogy a hitbizomány területéből legalább 33% erdő és legelő legyen. Erdőhitbizományoknál a gazdaság zárt kezelési egységétől is el lehet tekinteni, de nem a saját, vagy hitbizományi pénztári kezeléstől. Föltétlenül szükséges azonban az összes új hitbizomány oknál, hogy az alapítással egyidejűleg a megkötendő földbirtok kataszteri értékének 25—50%-a készpénzben a hitbizományi pénztárba befizetessék, részint a hitelszükséglet biztosítására, részint a család későbbi, nem várományos tagjainak érdekmegevé céljából. A kisebbik kulcsot azon hitbizományoknál alkalmaznám, amelyek az árvamegyei hitbizomány jogrendszerében alapítottak, a nagyobbikat az egyéni jogutódlásnál.

Megengedném a tisztán pénzhitbizomány alapítását is, ez utóbbi esetben eltekintenek a méltó lakóház feltételétől is, amelyhez a földbirtokkal kapcsolatos hitbizománynál azért ragaszkodnék, mert úgy a hitbizományosnak, mint a vagyongormányzónak kötelességévé tennem, hogy az év bizonyos részét székhelyén töltsse, ott rendes háztartást vigyen, hogy az absentizmus szomorú társadalmi s gazdasági következményei ennek az intézménynek célját ne veszélyeztessék.

Én a hitbizományban a család érdekeinek biztosításán és a gazdasági erők konzerválásának lehetőségén kívül a társadalmi erők békés kiegyenlítésének eszközét látom: az ingyenes szociális munka épp úgy megköveteli a helybenlakást, mint a helyes vagyonnevelés. Ez a kettő nemzeti érdek, amely indokoltta és megérthetővé teszi azok előtt is a birtok-megkötésnek ezt az intézményét, akik egyébként a feudális kor maradványaiért nem túlságosan rajonganak. Családok, akármilyen fényes történelmi nevekről van is szó, a nemzet egyeteme részéről megkülönböztetett figyelmet nem követelhetnek, sem kivételes jogi elbánást. Csak ha a vagyon azt a többkötelességet szolgálja, amelyet a modern idők nagy szociális kérdései épp úgy reáronak a tulajdonosokra, mint a középkor felebaráti-szereteten és a szolidarizmuson felépült gazdasági rendszere, akkor lesz a családi vagyon konzerválása igazi nemzeti érdek, amelyet kötelessége úgy a törvényalkotásnak, mint a közkormányzatnak respektálni.

Czettler Jenő.